

«ТЕРИТОРІЇ БОЙОВИХ ДІЙ» ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

“TERRITORIES OF COMBAT ACTIONS” AND THEIR SIGNIFICANCE FOR CRIMINALISTIC SCIENCE

Серафимов О.М., керівник

Херсонська спеціалізована прокуратура у сфері оборони Південного регіону

Статтю присвячено дослідженню поняття «території бойових дій», яке виникло у вітчизняному законодавстві у зв'язку із військовою агресією РФ проти України у 2014 році. Починаючи з 2022 року, коли відбулася значна ескалація військового конфлікту, було прийнято ряд нормативно-правових актів, які задекларували існування специфічних умов функціонування системи правоохоронних, судових та інших державних органів та установ. Разом з тим умови бойових дій на певних територіях України обумовили нові реалії утворення та функціонування організованих злочинних угруповань. У статті проаналізовано сучасне українське законодавство, яке регламентує статус тимчасово окупованих територій та їх подальшою деокупацією, статус територій, на яких ведуться (велися) бойові дії. Встановлено, що законодавець до територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, відносить території можливих бойових дій, території активних бойових дій та території активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси. Констатується, що у рамках визначення особливостей протидії злочинам, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями в умовах бойових дій, визначення територій бойових дій є важливим для розуміння як фактору географічного (територіального) поширення сфери злочинного інтересу певного злочинного угруповання, так і специфічних умов реалізації злочинної діяльності. Усе це чинить безпосередній вплив на особливості виявлення, викриття та розслідування кожного факту протиправної діяльності злочинного угруповання, що діє в умовах бойових дій. Визначено перелік ознак, що мають криміналістичне значення та характеризують території ведення бойових дій. На підставі аналізу вітчизняного законодавства запропоновано класифікацію територій бойових дій.

Ключові слова: території бойових дій, умови бойових дій, тимчасово окуповані території, досудове розслідування, організовані злочинні угруповання.

The article is devoted to the study of the concept of «territory of hostilities», which arose in domestic legislation in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine in 2014. Starting from 2022, when there was a significant escalation of the military conflict, a number of normative legal acts were adopted, which declared the existence of specific conditions for the functioning of the system of law enforcement, judicial and other state bodies and institutions. At the same time, the conditions of hostilities in certain territories of Ukraine determined new realities of the formation and functioning of organized criminal groups. The article analyzes modern Ukrainian legislation, which regulates the status of temporarily occupied territories and their subsequent de-occupation, the status of territories where hostilities are (were) conducted. It has been established that the legislator includes the territories of possible hostilities, the territories of active hostilities, and the territories of active hostilities, where state electronic information resources function, to the territories where hostilities are (were) taking place. It is noted that within the framework of determining the specifics of combating crimes committed by organized criminal groups in the conditions of hostilities, the definition of the territories of hostilities is important for understanding both the factor of geographical (territorial) spread of the sphere of criminal interest of a certain criminal group, and the specific conditions for the implementation of criminal activities. All this has a direct impact on the specifics of detection, exposure and investigation of every fact of illegal activity of a criminal group operating in the conditions of hostilities. A list of features that have forensic significance and characterize the territories of hostilities has been determined. Based on the analysis of domestic legislation, a classification of the territories of hostilities is proposed.

Key words: territories of hostilities, conditions of hostilities, temporarily occupied territories, pretrial investigation, organized criminal groups.

Збройна агресія РФ по відношенню до України у 2014 році сколихнула українське суспільство, породивши зміни як у легальних сферах життя, так і кримінальному середовищі, створивши нові виклики для правоохоронних органів нашої держави. Агресивна військова політика РФ щодо сусідніх незалежних держав породила виникнення в українському законодавстві визначення територій, на яких велися або ведуться бойові дії, до яких законодавець включає території можливих бойових дій, території активних бойових дій та території активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси [1]. Для означених територій визначальним є специфічний характер протікання різноманітних видів суспільно корисних та суспільно небезпечних відносин. Одним із проявів таких суспільно небезпечних відносин виступає виникнення специфічних способів злочинної діяльності, критичним проявом яких є кримінальна діяльність організованих злочинних угруповань.

У плані заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки, що затверджений 18 квітня 2023 року, про боротьбу із організованою злочинною діяльністю мова йдеться лише у контексті зниження загальнодержавного рівня організованої злочинності та терористичних проявів [2]. Проте аналіз практики боротьби із проявами організованої злочинної діяльності свідчить про зростання кількості кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями саме в межах зони ведення бойових дій. Тому

як перед законодавцем, так і перед науковцями стоїть спільне важливе завдання – чітке розуміння існування проблеми боротьби з організованою злочинною діяльністю в межах території, що характеризується специфічними умовами функціонування як державних інституцій, так і злочинних утворень, та вироблення дієвих засобів та методів виявлення, викриття, попередження та розслідування діяльності організованих злочинних угруповань в умовах ведення бойових дій як особливого прояву організованої злочинної діяльності.

Необхідно зазначити, що в останні роки у криміналістичній науці все більше уваги приділяється дослідженню боротьби із різними проявами злочинної діяльності, які прямо чи опосередковано пов'язані із війною в Україні. Зокрема слід відзначити наступні дисертаційні роботи: «Розслідування створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань» (Р.М. Дударець, 2020 р.), «Розслідування злочинної діяльності злочинних угруповань парамілітарного типу» (Д.О. Мартиненко, 2021 р.), «Розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій» (І.С. Сиводєд, 2021 р.), «Розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями» (Р.В. Мовчан, 2023 р.), «Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» (В.М. Шевців, 2023 р.). Проте у жодній із робіт не визна-

чено особливостей бойових дій як специфічних умов злочинної діяльності.

Для криміналістичної науки дослідження обстановки та умов злочинної діяльності має важливе значення у контексті визначення особливостей виявлення, викриття та розслідування злочинної діяльності. Тому метою даної статті є дослідження сутності поняття «території бойових дій» та визначення умов бойових дій як детермінуючого фактору утворення та функціонування організованих злочинних угруповань.

В рамках дослідження особливостей протидії злочинам, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями в умовах бойових дій, ключовим є розуміння ряду аспектів, що детермінують таку злочинну діяльність. Зокрема це стосується визначення видів прояву злочинної діяльності організованих злочинних угруповань та обстановки бойових дій, яка характеризується особливостями територіальної визначеності та створенням специфічних умов існування і протиправного функціонування організованих злочинних угруповань. Слід зазначити, що переважна більшість сучасних наукових робіт містить результати наукових пошуків, висновки та пропозиції вчених, що враховують специфіку протікання злочинних процесів під впливом воєнно-політичних, економічних та соціальних факторів сучасного українського суспільства.

Дослідження питання щодо визначення певних територій як територій бойових дій потребує аналізу вітчизняного законодавства. Слід сказати, що визначення територій бойових дій нерозривно пов'язане із поняттям тимчасово окупованих територій та їх подальшою деокупацією. 15 квітня 2014 року було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно до якого Верховна Рада України, не визнаючи тимчасову окупацію Російською Федерацією частини території України, тим не менш вживає заходів задля визначення особливостей державної політики із забезпечення державного суверенітету на таких територіях України. Тимчасово окупована Російською Федерацією територія України (тимчасово окупована територія) визначається як частина території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації Російської Федерації. Сюди законодавець відносить сухопутну територію тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України, водні об'єкти або їх частини, що знаходяться на цих територіях; внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територію виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, внутрішні морські води, прилеглі до сухопутної території інших тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України, на які поширюється юрисдикція державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України; інші сухопутні території України, внутрішні морські води і територіальне море України, визнані в умовах воєнного стану тимчасово окупованими у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку; надра під зазначеними територіями і повітряний простір над цими територіями [3]. Виходячи із положень даного Закону деокуповані території слід розглядати як території України, які було повернуто під загальну юрисдикцію України та на яких було відновлено конституційний лад України в умовах повної відсутності збройних формувань Російської Федерації і окупаційної адміністрації Російської Федерації.

25 квітня 2022 року наказом № 75 Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України було затверджено перший «Перелік територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 10 грудня 2022 року» [4]. У подальшому даний наказ втратив чинності у зв'язку із затвердженням 22 грудня 2022 року наказом № 309 Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією», який постійно оновлюється відповідно до актуальної ситуації ведення бойових дій [5]. Обидва нормативно-правові акти є важливими з позиції визначення особливого правового режиму для певних територій України.

Законодавче роз'яснення розуміння територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, міститься у постанові Кабінету міністрів України від 6 грудня 2022 року № 1364, відповідно до якої до територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, включаються території можливих бойових дій, території активних бойових дій та території активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси. До територій можливих бойових дій відносяться території, які межують з територіями активних бойових дій, межують з тимчасово окупованими Російською Федерацією територіями, межують з державним кордоном держави-агресора [6].

Нормативне закріплення понять «тимчасово окупована територія», «території, на яких ведуться (велися) бойові дії», «території можливих бойових дій» є важливим не лише задля визначення особливостей функціонування державних інститутів, але й з позиції декларування особливих умов протікання різних видів суспільних відносин на таких територіях – як суспільно корисних, так і суспільно небезпечних. Крім того, у рамках визначення особливостей протидії злочинам, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями в умовах бойових дій, визначення територій бойових дій є важливим для розуміння як фактору географічного (територіального) поширення сфери злочинного інтересу певного угруповання, так і специфічних умов реалізації злочинної діяльності, що, у свою чергу, чинить безпосередній вплив на особливості виявлення, викриття та розслідування кожного факту протиправної діяльності злочинного угруповання, що діє в умовах бойових дій. Тому з позиції криміналістичного визначення територій бойових дій як особливої обстановки кримінальної активності організованих злочинних угруповань доцільним вважаємо визначити характерні особливості територій бойових дій та навести їх класифікацію.

Ведення бойових дій на певній частині території України обумовлює значні зміни у функціонуванні криміналітету, спричиняючи вимушену міграцію представників злочинного світу або їх фізичну ліквідацію у зв'язку із діями окупаційної влади чи обстрілами цивільних об'єктів, створюючи об'єктивні перешкоди для реалізації злочинної діяльності певних видів, при цьому породжуючи можливості для існування та реалізації нових злочинних схем та технологій їх утілення. Тому ведення бойових дій на певних територіях України слід розглядати одночасно як фактор, що формує специфічну обстановку реалізації злочинної діяльності, та як криміналістичний критерій класифікації проявів такої злочинної діяльності.

Серед ознак, що мають криміналістичне значення та характеризують території ведення бойових дій, слід визначити наступні:

- зменшення кількості цивільного населення зі збільшенням чисельності військовослужбовців при поступовому наближенні до лінії фронту;
- відсутність можливості належного функціонування або повна неможливість функціонування системи правохоронних органів на даній території;

- міграція цивільного населення та криміналітету;
- поява значної кількості рухомого та нерухомого майна, що залишене без нагляду власників;
- формування значних масивів бюджетних коштів, призначених для забезпечення функціонування установ та закладів Збройних Сил України, військових адміністрацій на територіях бойових дій;
- активна діяльність волонтерів, громадських активістів та воєнних кореспондентів на території бойових дій;
- ускладнення логістичних маршрутів для пересування цивільного та військового транспорту (техніки);
- створення значного психологічного навантаження для цивільних осіб та військовослужбовців у зоні ведення бойових дій.

Ступінь вираженості наведених характеристик територій ведення бойових дій проявляється у залежності від виду таких територій та їх наближеності до лінії фронту. Аналіз вітчизняного законодавства дозволяє навести наступну класифікацію територій бойових дій:

- території ведення активних бойових дій, тобто частина лінії фронту, де відбуваються безпосередні зіткнення підрозділів Збройних сил України та Російської Федерації;

- деокуповані території, на яких велися бойові дії;
- території, по яких проходила лінія зіткнення, тобто частина території України, що у певний період часу безпосередньо прилягала до території ведення активних бойових дій;

- території потенційно можливих бойових дій, які безпосередньо прилягають до території активних бойових дій, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, державного кордону країни-агресора.

Підсумовуючи слід вказати, що умови бойових дій на певних територіях України породили ескалацію процесів утворення організованих злочинних угруповань, заклавши для такого процесу сприятливе підґрунтя, та створили значні труднощі для роботи правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю. Тому формування моделей криміналістичних технологій діяльності організованих злочинних угруповань, криміналістичної характеристики їх злочинної діяльності та розробка алгоритмів розслідування вчинюваних такими організованими злочинними угрупованнями злочинів повинна здійснюватися із урахуванням специфіки, що детермінована саме умовами бойових дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Постанова Кабінету міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-p#Text>.
2. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки: Розпорядження Кабінету міністрів України від 18 квітня 2023 р. № 328-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2023-p#Text>.
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#top>.
4. Перелік територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 10 грудня 2022 року: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 25 квітня 2022 року № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-22#Text>.
5. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22 грудня 2022 року № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#n7>.
6. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: постанова Кабінету міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-p#Text>.